

Andrej Uchytil, Zrinka Barišić Marenčić, Ariana Štulhofer JOŽE PLEČNIK - IMPULSI I OGRANICENJA CRKVE MAJKE BOŽJE LURDSKE U ZAGREBU

2004 / 1 AR

UDK 726.593 (497.5 Zagreb)
COBISS 1.01 izvorni znanstveni članek
prejeto 22.3.2004

Jože Plečnik - Impulses and Limitations of Our Lady of Lourdes Church in Zagreb

izvleček

Tijekom prve polovice XX. stoljeća širenje Zagreba usmjereno je prema istoku, dijelu grada koji obiljeva moderna arhitektura. Zvonimirova je ulica povezala donjogradsku strukturu grada s tada udaljenim perivojem Maksimir. U njenom središnjem dijelu slovenski arhitekt Jože Plečnik 1934.-1935. godine projektira franjevačku baziliku Majke Božje Lurdske, ali je realizirana samo kriptna. Godine 1965. izvodi se ulazni aneks (arh. Z. Vrkljan), a potom 1970.-1971. i novi korpus crkve, jednodimenzionalne hale u beton-brut izvedbi prema projektu arhitekata Z. Vrkljana i V. Balleya. Natječajni projekti za uređenje eksterijera i interijera crkve provedeni 1995./96. godine planiraju nadogradnju sadašnje zatečene situacije. Unutar samostanskog konglomerata Majke Božje Lurdske u Zagrebu "Plečnikova kriptna" razotkriva se poput "arhitektonskog rudimenta". Paradoks tog djela otkriven je u dihotomiji aspekta njegove fizičke hermetične pojavnosti i njegovog ekstremno komunikacijski inspirativnog aspekta idejnog projekta. Veliki majstor arhitekture definirao je gradbenu strukturu koja je omogućila vitalnost djelu i u promijenjenim fizičkim, sadržajnim iivotnim uvjetima. Dosegnuta slojevitost osigurala je unutar svoje samodostatne pojavnosti postojan 70-godišnjiivotni vijek prostoru kriptne, ali u funkciji Crkve, unatoč religiji nesklonih društvenih okolnosti. Na tragu prostornog iskustva svoje vrtnearhitekture realizirane u Pragu, Plečnik u Zagrebu stvara kompleksan "protostrukturalistički koncept" kao osobnu, intimnu kritiku sakralne arhitekture uopće.

ključne besede:

crkva Majke Božje Lurdske, Plečnik J., Vrkljan Z., Balley V., sakralna arhitektura, kriptna, Zagreb, 20. stoljeće

Samostanski kompleks Majke Božje Lurdske u Zagrebu slijedom postupnih dogradnji u posljednjih je sedamdesetak godina izrastao do današnje faze još uvijek nedovršenog i nedorečenog zdanja. Uočen je aditivni način prostornog prigradaivanja novih gradnji po principu "jedno do drugog", pri čemu su jedini arhitektonski korektivni elementi traženi usklađivanjem vanjskih horizontalnih ili vertikalnih gabarita susjednih građevina. Takvim formalističkim pristupom uspostavljeni su, umjesto slojevitih kulturoloških dijaloga prožetih arhitektonskih tijela, jednodimenzionalni monolozi u konglomeratu hermetičkih, nedovršenih cjelina. Unutar tog sklopa posebno mjesto zauzima "Plečnikova kriptna". Odsustvo realizacije "gornje crkve" te realitet stvarnog stanja stvari, uspostavili su "arhitektonski rudiment" koji u svojoj srži razotkriva paradoks raskola fizički-realiziranog i idejno-inicijalnog aspekta arhitektonskog prosedea.

Pitanje je, je li ona danas zaista sloj koji je "zaostatak organa koji je izgubio svoju funkciju", relikv, koji u smislu materijalne pojavnosti nije doživio svoj predviđeni rast, ili je ona "početni stadij, prvo iskustvo" jedne životvorne kontinuirane tisućljetne komunikacije u arhitekturi kroz koju prolazi svaki projektant, problematičar svoje discipline.

Samostanski sklop Majke Božje Lurdske prislonjen je uz južni, konkavni, vizurama otvoreni gabarit Zvonimirove ulice, temeljne urbane arterije kojom Zagreb nakon Prvog svjetskog rata osvaja nova područja prema istoku. Taj potez, ustvari, započinje portalom Kovačičeve Burze, a upravo neizgradnjom plasticiteta cjelovite Plečnikove zamisli izgubio je mogućnost da unutar te višekilometarske monotone ulice, koja izvire iz prostora "Meštrovićeva okruglog Umjetničkog paviljona" uspostavi neophodne akcente urbanističke mjere grada. Ujedno, izdubljena je i pogodnost da se upravo novi prodor definira izuzetnim referentnim autorskim osobnostima: Kovačić - Meštrović -

abstract

During the first half of the 20th century the expansion of Zagreb was routed eastward, to the part of the city, which was characterized by modern architecture. In 1934/1935 Slovenian architect Jože Plečnik designed in 1934/1935 the Franciscan basilica, Our Lady of Lourdes church, in the central part of the Zvonimirova Street but only the crypt had been realized at the time. In 1965 the entrance annex was completed (architect Z. Vrkljan), and in 1970/1971 the new church corpus, a single hall in beton-brut concrete, according to the project of architects Z. Vrkljan and V. Balley. Competition projects for renovation of church exterior and interior, actualized in 1995/96, map out the annexing of the present situation.

The paradox of this work is recognized in a dichotomy of its aspect as a physical hermetic phenomenon and its extremely communicatively inspiring aspect of the general design. The great master of architecture determined the structural framework, which gave the vitality to his work even in the changed physical, substantial and living conditions. The achieved stratification ensured, within its independent appearance, the lasting 70 years of existence in the crypt, but in the function of the Church, despite the fact that the social circumstances were unfavorable with regard to religion. Following the spatial experience of his garden architecture realized in Prague, Plečnik in Zagreb calls into being a complex "protostructuralist concept" as his personal, intimate criticism of sacral architecture in general.

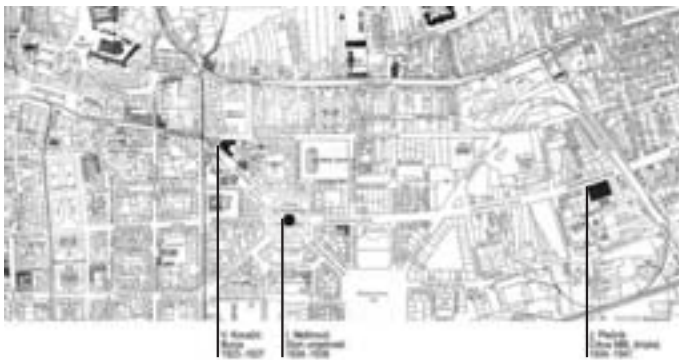
key words:

Our Lady of Lourdes church, Plečnik J., Vrkljan Z., Balley V., sacral architecture, crypt, Zagreb, 20th century

Plečnik. (Svi su bili polaznici Bečke akademije, štoviše i učenici istog barda "arhitekture grada", Otte Wagnera).

Zagrebačka arhitektonska škola oduvijek je izranjala iz urbanističke situacije ili pak anticipirala njezinu viziju. "Otac hrvatske moderne" arhitekt Viktor Kovačić realizacijom crkve Sv. Blaža iz 1912. godine na uglu Prilaza i Primorske ulice, stvaranjem intimnog trga - predprostora crkve, te uvučeni pozicioniranjem vertikale zvonika upravo arhitektonski definira kilometarski potez ulice "prilaza" gradu od njegova zapadnog kolodvora. Kovačićeva crkva ujedno je orijentir i mjera gradskom ambijentu i njegovoj homogenoj strukturi.

Plečnikova arhitektura izrasta iz autorova jedinstvenog, u plejadi velikana arhitekture 20. stoljeća, gotovo iznimnog talenta sposobnosti arhitektonskog oblikovanja unutar njegovih materijalno fizičkih, pojava svojstava. Arhitektonska sinteza konstrukcije, funkcije i forme identična je radijaciji kvalitete izvedene strukture, fakture i tekture gradbenih materijala njegovih djela. Plečnik u pravom smislu riječi oblikuje

Slika 1: Nacrt grada Zagreba (isječak), 1934. Vir: DAZ, ur. br. 3645-1A/87, orig. mj. 1:5000
Zagreb city plan (segment), 1934.

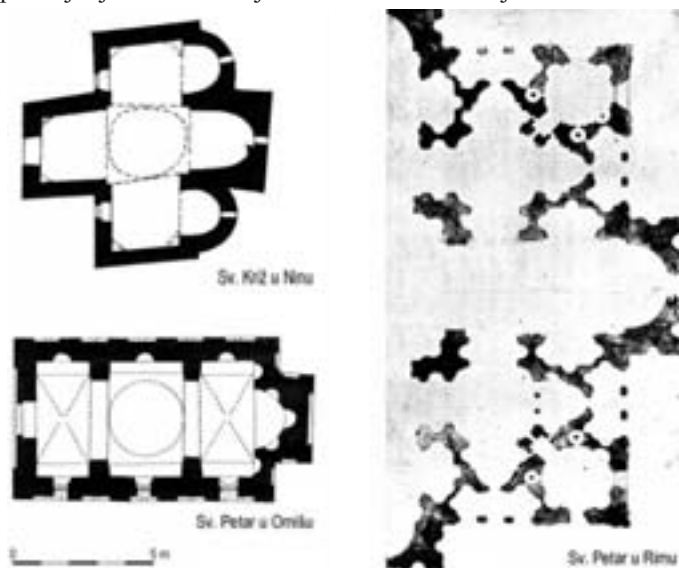
"puninom", kojom ujedno definira i prostore i volumene vlastitih djela.

Arhitektura, pak, avangarde dvadesetog stoljeća, kreće se u problematici dijametralno suprotnog smjera. Ona teži oblikovanju "prazninom", materijalnost njezinih neizbježnih fizičkih elemenata stoga se svodi na (tipizirane) apstraktne lamele. U tome smislu kreću se i hrvatski arhitekti školovani na racionalnim purificiranim zasadama Otte Wagnera, Adolfa Loosa ili Le Corbusiera, počevši od Viktora Kovačića pa sve do Drage Iblera i Ernesta Weissmanna (izuzetak je samosvojni individualist Stjepan Planić).

Recepcija Plečnika, arhitekta koji se gnušao unificirajućih estetskih teorijskih platformi, a napajao u etici osobne duhovnosti, u tom je vremenu izuzetno otežana, a mogući stimulatívni kreativni dijalog unutar takve arhitektonske klime gotovo je nemoguć. (Usprkos tome, poznato je da upravo hrvatski kritičar umjetnosti Kosta Strajnić objavljuje prvu monografiju o Plečniku, a i da duhovno srodstvo Jože Plečnika s kiparom i arhitektom Ivanom Meštrovićem nije ostalo samo na verbalnim planovima.)

Arhitekt Plečnik djeluje u Zagrebu na kraju svoje Praške faze i definitivnog prijelaza u Ljubljano, gdje se, u stvari, njegov pravi interes usmjerava na vanjski prostor i transformaciju grada gotovo interijerskim pristupom.

Veliki majstori arhitekture projektima rješavaju najmanje tri istodobno preklapljená imperativa projektnog zadatka. U prvom sloju zadovoljavaju program investitora, u drugom problematiku svoje intimne projektantske preokupacije, a u trećem definiraju gradbenu strukturu koja će omogućiti vitalnost djelu i u promijenjenim sadržajnim i životnim uvjetima. Takova

Slika 2: Lijevo: Tlocrti starohrvatskih predromaničkih crkvi sv. Križa u Ninu i sv. Petra u Omišu; Desno: D. Bramante: Crkva sv. Petra, detalj idejnog tlocrta, Rim, 1505.-1514. (Vir: 1978. Prilozi: 28, 74; 1978. Architettura: 68.)

Left: Plans of early Croatian pre-Romanesque Church of the Holy Cross in Nin and St. Peter's Church in Omiš; Right: D. Bramante: St. Peter's Church, a detail of preliminary plan, Rome, 1505-1514

postignuta slojevitost osigurala je bogat 70-godišnji životni vijek Plečnikovoj kripti, ali u funkciji Crkve i unatoč svoje fizičke hermetične pojavnosti i unutar religiji nesklonih društvenih okolnosti

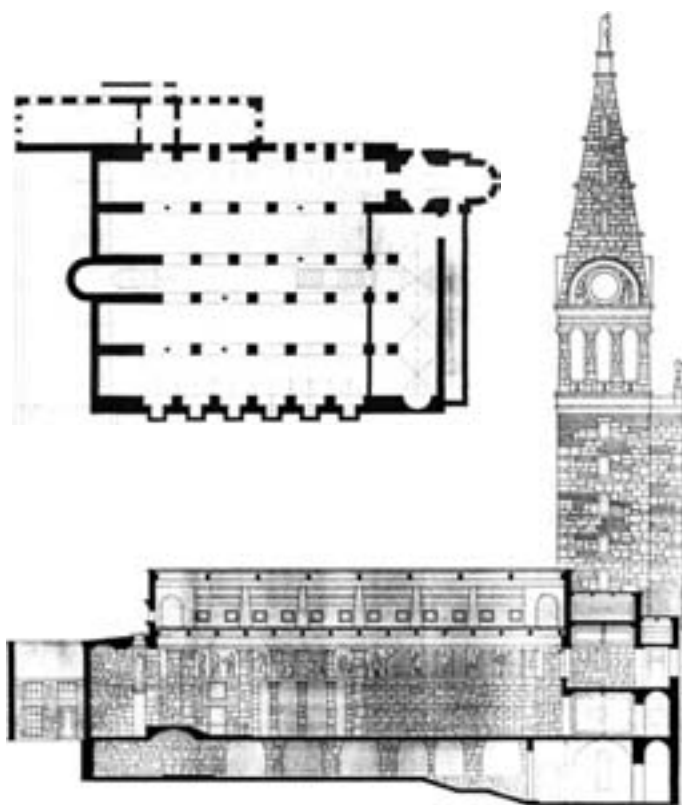
Plečnikova se kriptá, međutim, istovremeno s recepcijom iste kao skrivenog mjesta, danas razotkriva i kao samodostatna cjelina idejnog nivoa istoga projekta koja nevjerojatnim intenzitetom živi unutar problemskog i suvremenog i povijesnog

sloja diskursa sakralne arhitekture.

Elementarna geometrija Plečnikove kripe otjelovljena je Le Corbusierovim motom: "Tlocrt je stvaralac. Bez tlocrta nastaje nered, samovolja. Tlocrt nosi u sebi bitnu čar koja djeluje na osjetila". Štoviše ona u superponiranim slojevima vlastite neortodoksne protostrukturalnosti daleko vremenski prethodi fokusima arhitekture druge polovine dvadesetog stoljeća.

Plečnik u Zagrebu nastupa nakon projektantskog iskustva u ambivalentnim otvoreno-zatvorenim i pejsažnim prostornim problemima praških Hradčana. Upravo u eksterijeru unutar kojega emisija plasticiteta njegovih artefakata razapinje egzaktne prostorne silnice, kojima obogaćuje i novo i zatečeno, on ostvaruje krucijalni doprinos arhitekturi dvadesetog stoljeća i to unutar dominantne prostorne koncepcije duha onoga vremena. Istovremeno, njegova dizajnerska perfekcija stvara konkretne oblike koji se stapaju u univerzalnim vrijednostima povijesti arhitekture. Na taj način i Plečnik gradi prostorom (samim po sebi) kao izražajnim sredstvom (ali i njegovim materijalnim i nematerijalnim svojstvima).

Tlocrt zagrebačkog projekta očito je začet u vrtnim prostorima Hradčana. On dobiva samo dimenziju fizičkoga omotača i postaje enterijer crkve. "Japanski vrt" na Bastionu posljednje je Plečnikovo djelo u Pragu. Ono nastaje između 1927. i 1932. godine, dakle, dijeli ga samo godina dana od zagrebačkog kontrapunkta. Taj kontemplativni vrt unutar kvadratičnog tlocrta, ustvari je peterobrodna aleja čempresa čija je centralna os fiksirana polukružnim ("kuglastim, apsidalnim") stubištem kojim se spušta na niži nivo. Prototip postaje građevina, a organska temporalnost rasta vegetacije postaje diskontinuitet strukturalne stupovne mreže. Unutar čvrstih pobočnih, paralelnih, gabarita zgrade i ogradnog zida, praški vrt *ex abrupto* mijenja svoju geometrijsku potku. I u zagrebačkom slučaju kripa se unutar

Slika 3: J. Plečnik: Tlocrt kripe i uzdužni presjek crkve Majke Božje Lurdske, Zagreb, 1935. Vir: arhiv crkve Majke Božje Lurdske. J. Plečnik: Crypt plan and transversal section of Our Lady of Lourdes church, Zagreb, 1935.

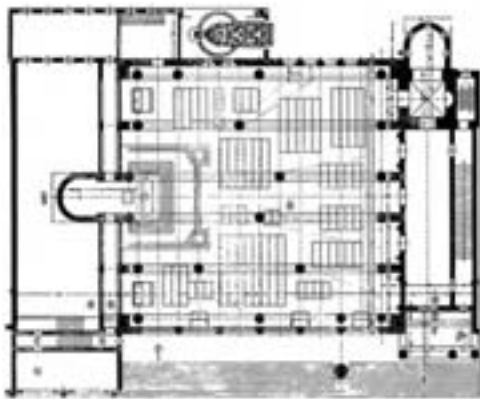
longitudinalnog smjera događanja, naznačenog nešto užom središnjom lađom, transformira u kontemplativni vrt, a ovaj pak u onaj unutarnji crkveni. "Ogradnim zidom", pozadinom uličnih arkada, ovi su prostori amputirani od propulzije gradske vreve.

Ambivalentnost longitudinalno-centralno sukusa je problematike prostorne hijerarhije sakralne arhitekture vremena o kojem se autoritet smjera zamjenjuje autoritetom zajedništva.

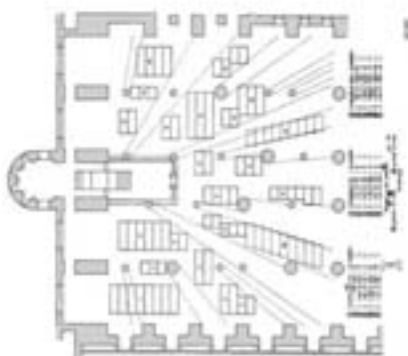
Isti je problem sadržan i u arhaičnim začecima hrvatske crkvene predromaničke arhitekture gdje se u dalmatinskim minijaturama nedvosmisleno longitudinalno usmjerenje zadržava središnje postavljenom kupolom, (sl. 2 lijevo) ili, pak, nedvosmislena statična centralna građevina elongira u uzdužnom smislu pobočnim apsidama.

Takva izrazita tendencija negiranja, ali istovremeno i podražavanja autoriteta smjera, temeljno je obilježje i Plečnikove zagrebačke kripte. Dapače, njezina simbolika autonomnosti duhovne vrijednosti pojedinačnoga životnog puta unutar vrijednosnih principa zajedništva cjeline, humanizira se do statusa etičkog imperativa. Odmak od isključivo pragmatične konstruktivne logike, podređene prostornoj koncepciji djela, prisutan je i kod predromaničkog majstora u danas prividnom raskolu narativne logike taktalnog sloja vanjskoga omotača i unutarnje prostorne i strukturalne cjelovitosti (lezene koje ne korespondiraju sa statičkim sustavom, otvori koji zasijecaju vertikalnu raščlambu, konkavne unutrašnjosti pravokutnih oplošja apsida...).

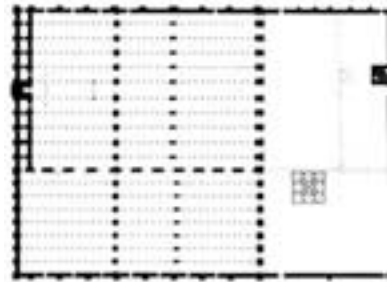
Indikativno je, da Plečnik problem sinteze dihotomije prostora neutralnog i onog hijerarhijski dominantnog usmjerenja, apsolvira upravo na hrvatskim projektima (Franjevačka crkva na Trsatu, crkva u Makarskoj, crkva Majke Božje Lurdske u

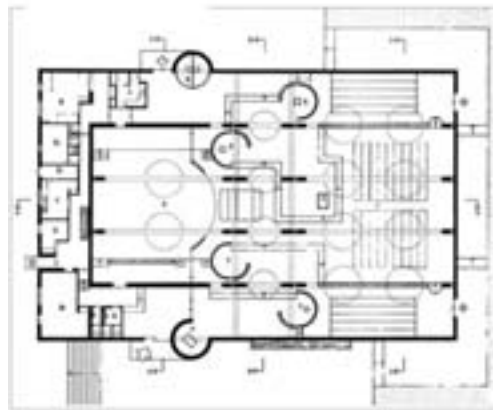
J. Plečnik: Tlocrt gornje crkve, projekt, 1935. Vir: 1995.
Upper church plan from the project, 1935.

J. Plečnik: Raspored klupa u kripti, projekt, 1938.
J. Plečnik: Pew arrangement in the crypt, 1938.
vir: arhiv crkve Majke Božje Lurdske

Velika mošeja u Cordobi, 987.
Great Mosque in Cordoba, 987.
vir: John D. Hoag, 1978: *Architettura Islamica*. Electa Editrice, p. 42, Milano

Aldo van Eyck: Katolička crkva u Den Haagu, 1970.
Aldo van Eyck: Catholic Church in The Hague, 1970.
vir: 1983: 64

Slika 4: Primera tlocrta.
Comparisment of ground plans.

Zagrebu, svetište Srca Isusova u Osijeku, crkva Majke Božje Snježne u Mariji Bistrici, crkvice u Primoštenu). Njegov duboki individualistički humanitet, svjesno ili ne, dovodi ga gotovo do prototipa univerzalne panteističke paradigme. Na taj se način prostorna sinteza ne samo zapadne, već i istočne kršćanske i one islamske tendencije, začeta u višedimenzionalnom prostornom iskustvu njegova praškog "japanskog vrta", afirmira upravo u zagrebačkom projektu.

U recentnoj povijesti arhitekture poznate su opaske o minucioznoj razradi tisuća niša za tisuću pojedinaca kao idealan predložak očitavanja Bramanteova nacrtu Sv. Petra u Rimu (sl. 2 desno) unutar ideje vodilje za prethodno naznačenu zamisao. U tom kontekstu Michelangelo, pak, podređuje "apsolutni humanizam" Bramantea jednodimenzionalnoj dominantni *axisa mundi* - imperativu elementa radijacije ideja zapadnog kršćanstva.

Plečnik je zagrebačkom kriptom zasigurno na tragu intrigantne problematike prije navedenog djela. Isključivo dinamička mogućnost sagledavanja prostorne cjeline, sinkopa gradbene konstrukcije, disperzni raspored sjedišta (sl. 4), ambivalentna definicija vizura, dovoljni su argumenti definicije apsolutno nehijerarhijski koncipiranoga sakralnog prostora. Ipak nam taj samodostatni, pritiješnji gusti prostor kripte, koji zrači elementarnom energijom katakombi, tek hipotetski naznačuje predodžbu o svom arhitektonski primarnome sloju, nikad izvedenome prostoru gornje crkve. Ujedno možemo samo nagađati bi li kritična masa unificiranog gradskog tkiva uzdignula skulpturalnost Plečnikova djela, ili bi se, naprotiv, ono oslobodilo kao strano tijelo u prirodno strogo prigušenom tkivu grada.

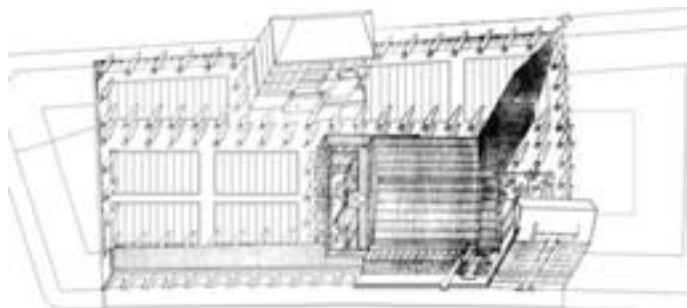
Veliki arhitekt neminovno svojim radom povezuje kulturološku slojevitost prošlosti s nadolazećim vremenom.

Paradoksalno, ali Jože Plečnik anticipirao je referentni dijalog ne samo s nadolazećim rijetkim majstorima metiersa materijalne osjećajnosti dvadesetog stoljeća (Dimitriom Pikionosom, Carlom Scarpom, Sigurdom Lewerentzom..., pa čak i Peterom Zumtorom), već je teorijskom studijom crkve Majke Božje Lurdske duhovno srodstvo utemeljio i s arhitektima na prvi pogled inverznoga kreativnog senzibiliteta. Upravo je jedan od njih, samozatajni univerzalni humanist arhitektonske discipline, nizozemski arhitekt Aldo van Eyck, svojim je remek-djelom iz 1970. godine, rimokatoličkom crkvom Pastoor van Arskerker u Hagu (sl. 4), unutar peterobrodne tlocrtne raščlambe varirao gotove iste arhetipski strukturalne teme u "poput kripte" definiranom sakralnome prostoru, kao i Jože Plečnik tridesetpet godina ranije u Zagrebu.

Pregled razvoja arhitektonsko-urbanističkog sklopa Majke Božje Lurdske

Prvu polovicu XX. stoljeća karakterizira širenje Zagreba (1) prema istoku, dijelu grada koji obilježava moderna arhitektura. Zvonimirova je ulica, ostvarena prema viziji arhitekta Milana Lenucija, povezivala grad s tada udaljenim perivojem Maksimir. Presijecajući otklonom blagoga luka ortogonalnu zagrebačku matricu, duž toka Zvonimirove ulice niže se nekolicina karakterističnih gradskih zona (2). Blokovsku urbanu supstancu, ostvarenu tijekom prve polovice XX. stoljeća, obilježila je redukcija dekorativnih elemenata, odnosno pročišćen izražaj moderne arhitekture.

Upravo u krajnjem istočnom dijelu stambene blokovske

Slika 5: J. Plečnik: Aksonometrijski prikaz crkve Majke Božje Lurdske, Zagreb, 1935. Vir: arhiv crkve Majke Božje Lurdske.
 J. Plečnik: Axonometric projection of Our Lady of Lourdes church, Zagreb, 1935.

Slika 6: Crkva Majke Božje Lurdske, fotografija oko 1975. Vir: 1979: 64. *Our Lady of Lourdes Church, photography around 1975.*

strukture Zvonimirove ulice franjevci su 1929. godine kupili zemljište za izgradnju samostana i svetišta (3). Samostanska zgrada (4) suzdržane arhitektonike Nove objektivnosti izgrađena je 1931.-1932. u južnome dijelu parcele, u Vrbanicevoj ulici, prema projektu arh. Ive Kulišeka, koji je izveo i dvije višestambene najamne zgrade neposredno uz današnju crkvu. Odbor za gradnju crkve svjestan je značaja i lokacije buduće crkve, koja na istaknutoj poziciji konkavnog uličnog pročelja leži u tangentnim osima Zvonimirove ulice. Pozivaju Ivana Meštrovića da formira urbani akcent nove franjevačke bazilike, no on zbog prezauzetosti preporučuje slovenskog arhitekta Jožeta Plečnika, specijalista za sakralnu arhitekturu.

Arhitekt Plečnik odazvao se pozivu, i odrekavši se honorara tijekom 1934./35. godine projektirao velebnu baziliku s kriptom i monumentalnim zvonikom (sl. 3). Peterobrodna kripta strukturirana je nepravilnim izmjeničnim nizom stupova različita promjera i površinske obrade (5). Kripta je realizirana u dvije faze (1936.-1937., 1940.-1941.), a prema Plečnikovim su nacrtima izvedeni oltari i veći dio crkvenog inventara. No, međutim Drugi svjetski rat zahvatio je i Zagreb, te prekinuo daljnju izvedbu crkve. Arhitekt Plečnik izradio je projekt privremeno dovršenja, sa stepenastim krovom nad kriptom i zidom sa slijepom arkadom prema Zvonimirovoj ulici, te pristupnim stubištem (što je realizirano 1942./43., dok mali zvonik i pristupni trijem provizornog rješenja nisu realizirani).

Unutar novog socijalističkog uređenja, represija sakralne arhitekture manifestirala se redukcijom izgradnje. Zagrebački arhitekt Zvonimir Vrkljan, profesor Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, jedan je od rijetkih koji je u tome razdoblju realizirao nekolicinu sakralnih objekata (6), ostvarujući time

Slika 7: Unutrašnjost kripte, današnje stanje. Foto: Z. Barišić Marenić.
Crypt interior, current status.

kontinuitet djelovanja iz predratnog razdoblja. Suradnju s franjevcima započeo je nadzirući izvedbu Plečnikove kripte 1940.-1941. godine. Tek dvadeset godina po završetku Drugoga svjetskoga rata omogućena je daljnja izgradnja crkve. Tada se definitivno odustalo od izvedbe Plečnikove velebne bazilike. Prema Vrkljanovu projektu realiziran je diskretni niži aneks predvorja u kontaktnoj zoni kripte i zapadnih stambenih ugrađenih zgrada. Jedina naznaka sakralnog raster je križnih perforacija u mramornoj bijeloj ovojnici u osi sjeverne ulice.

Početak sedamdesetih označava novu fazu izgradnje crkve Majke Božje Lurdske, 1970.-1971. projekt ostvaruju profesor Zvonimir Vrkljan i njegov asistent Valdemar Balley. Nad

Plečnikovom je kriptom izvedena velika jednodostorna betonska hala impozantnih tlocrtnih dimenzija unutarnjeg prostora 30 x 35 m. Projekt manifestira nekoliko slojeva. Volumen jednodostorne betonske hale interpretira *Hallenkirche* tradiciju, a izlomljena betonska vanjska opna manifestira istraživanje konstruktivnih dostignuća vremena. Izrazita akontekstualnost s prethodim projektom može se tumačiti izrazitom konceptualnom samodostatnošću Plečnikova projekta te interpretirati potrebom za diskretnim artikuliranjem sakralne arhitekture u religiji nesklonim vremenima. Nadalje, vjerojatno nije slučajna koincidencija 1971. godine, godine dovršetka u rohbau fazi betonske hale crkve s godinom tzv. Hrvatskog proljeća. Izvedba crkve stala je 1971. godine u fazi beton-brut, a projektirani zvonik (opet) nije realiziran.

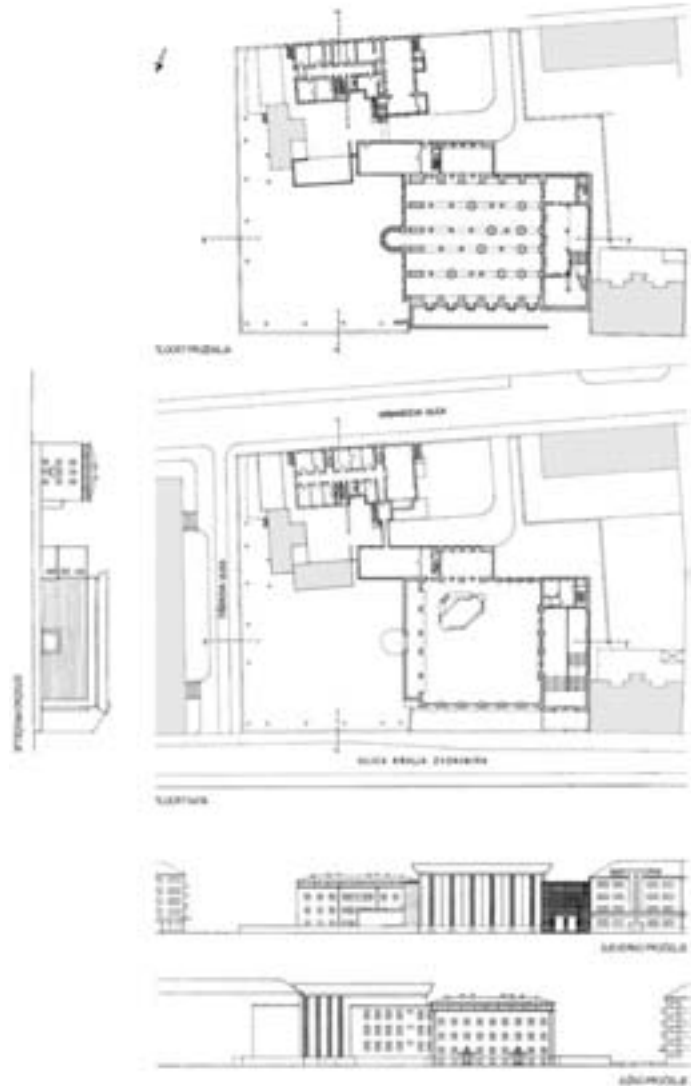
Treći sloj i pokušaj dovršetka crkve pada u 1995./96. godinu i novo društveno-političko okruženje. Raspisan je natječaj za uređenje samostanskog sklopa i formiranje pristupnog trga, a potom i interijera tzv. "gornje crkve". Natječajne projekte samostanskog sklopa s pratećim poslovno-trgovačkim sadržajima i prilaznim trgov crkve izrađuju: I. Celio-Cega, I. Crnković, M. Dragomanović, N. i D. Filipović, V. Kasun - M. Nižić - I. Plavec, arh. Vulin, te A. Uchytíl - R. Waldgoni⁷. Uz zadnje navedene autore, referentnost na prvotni Plečnikov projekt (ali na nivou grada) ostvaruje arh. Crnković, koji postavom sjeveroistočnog zvonika crkve artikulira urbani i sakralni akcent tangentialnih osi konkavne ljuske gabarita Zvonimirove ulice. Projekt eksterijera Kasun-Nižić-Plavec, veže se na realitet Vrkljan-Balleyevog volumena crkve, uz koji artikulira novi istočni pristupni trg crkve (sl. 11-13).

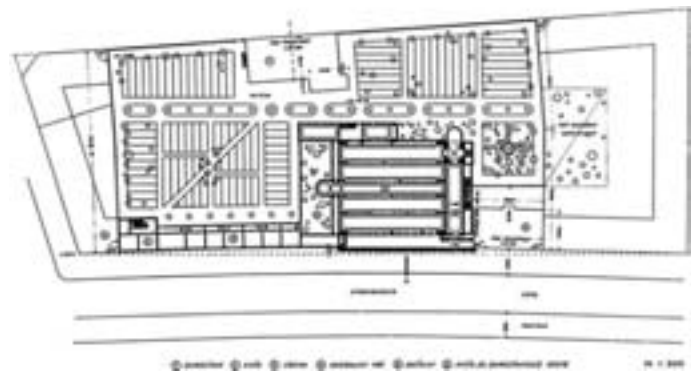
Slika 8: Unutrašnjost kripte, današnje stanje. Foto: Z. Barišić Marenčić.
Crypt interior, current status.

U drugoj fazi natječaja oblikovanje interijera crkve promišljaju I. Crnković, N. Fabijanić, V. Kasun - M. Nižić - I. Plavec, F. Škunca, i A. Uchytíl - R. Waldgoni. Unutar izuzetno velikog volumena, sakralnost prostora arhitekt Crnković definira elementima interijera projeciranim iz zatečene strukture stropa. Eho Plečnikove prostorne hijerarhije na nivou interijera formiraju autori Uchytíl - Waldgoni, te arh. Fabijanić strukturiranjem autonomnog prostora svojevrsnim konceptom crkve u crkvi.

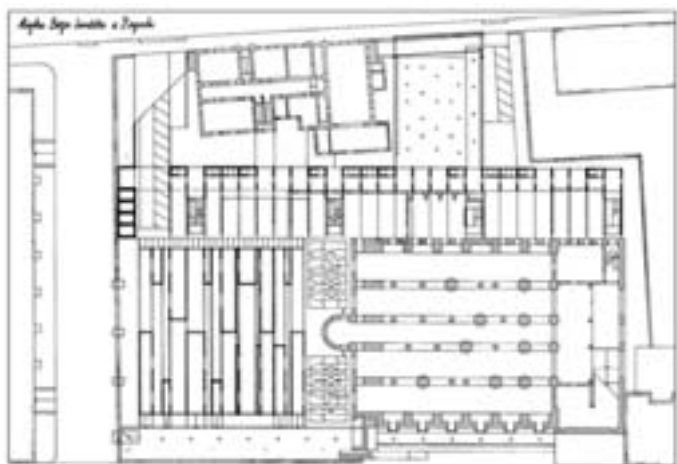
Premda su za izvedbu preporučeni projekti samostanskog sklopa arhitekata Kasun-Nižić-Plavec, te interijera prof. I. Crnkovića, natječajni projekti nisu realizirani, a dovršetak sklopa Majke Božje Lurdske i dalje je neizvjestan.

Slika 9: Tlocrti i pročelja crkvenog sklopa, današnje stanje. Vir: 1995.
Site plans and facades, current status.

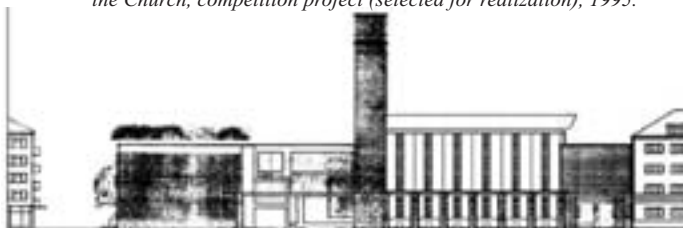
Slika 10: J. Plečnik: Položajni nacrt, projekt, 1935. Vir: 1995.
J. Plečnik: Site plan from the project, 1935.

Slika 11: A. Uchytíl i R. Waldgoni: Poslovno-trgovački sklop uz crkvu, tlocrt prizemlja, natječajni projekt, 1995. Vir: A. Uchytíl.
A. Uchytíl and R. Waldgoni: Business and commercial complex near the Church, ground floor plan, competition project, 1995.

Slika 12: M. Nižić, I. Plavec, V. Kasun: Poslovno-trgovački sklop uz crkvu, natječajni projekt (preporuka za izvedbu), 1995. Vir: V. Kasun.
M. Nižić, I. Plavec, V. Kasun: Business and commercial complex near the Church, competition project (selected for realization), 1995.

Slika 13: I. Crnković: Poslovno-trgovački sklop uz crkvu, natječajni projekt, sjeverno pročelje, 1995. Vir: arhiv crkve Majke Božje Lurdske.
I. Crnković: Business and commercial complex near the Church, competition project, north facade, 1995.

Opombe

- 1 Nakon XIX. stoljeća koje je obilježila primarna urbanizacija donjogradskog tkiva Zagreba strukturiranog uz potez reprezentativnih trgova-parkova tzv. "zelene potkove" (ostvarene po uzoru na bečki Ring), prvu polovicu XX. stoljeća obilježava širenje grada prema istoku (što je određeno Drugom regulatornom osnovom Zagreba iz 1889. godine). Određivanjem javnih reprezentativnih prostora, osnovnih urbanih i prometnih poteza novog istočnog dijela grada, pokušalo se slijediti model prethodnog stoljeća, odnosno odrediti prepoznatljivu strukturu novoga gradskog prostora. Dijagonalni potez reguliranoga potoka Medveščak (današnja Ulica Račkoga) inicirao je formiranje karakterističnih radijalnih poteza koji, presijecajući ortogonalnu blokovsku supstancu, povezuju trgove novoga dijela grada.
- 2 Ishodište Zvonimirove ulice današnji je Trg žrtava fašizma (žarište radijalnih prometnica), na kojemu je Ivan Meštrović 1934.-1938. realizirao kružni paviljon Doma hrvatskih likovnih umjetnika. Početni tok Zvonimirove određuje blokovska urbana supstancu postupno reduciranog izražaja

moderne arhitekture. Daljnji tok prema istoku, od Heinzelove do Harambašičeve ulice, karakterizira niz vila (*Villenviertel*) ostvarenih početkom XX. stoljeća, djelomično u duhu engleskih vrtnih gradova, a od Harambašičeve se ulice ističu sklopovi velikog mjerila i javne namjene (Ekonomski fakultet, arh. S. Kliska, 1940.). Regulatornom osnovom arhitekata Antolića i Seissela iz 1936./37. krajnji tok izvorne Zvonimirove ulice prema Maksimirskom perivoju preusmjeren je odobravanjem izgradnje velikog Sokolskog sletišta na Sveticama (arh. J. Dryak, 1934.).

- 3 *** 1995.
- 4 Nadogradnja kata izvedena je prema projektu arh. D. Dropulića 1988.-1990.
- 5 Deblji su stupovi valjkasta oblika i obloženi uskim pravokutnim terakota keramičkom pločicama, dok su tanji stupovi s entazisom posve glatki. Kapituli su jednostavni, oblika obrnute krnje piramide.
- 6 Z. Vrkljan: obnova župne crkve na Mljetu (1955.-1960.), katolička župna crkva u Titogradu (1965.-1970. s: V. Balley), župna crkva Mihovljan (1970.-1972. s: V. Balley), isusovački sklop na Fratrovcu u Zagrebu (1967.-1970.)
- 7 "Enako zahtevna naloga je tudi samostanski kompleks (projekt iz leta 1995) kot dograditev k že omenjeni Vrkljanovi in Ballejevi cerkvi v Zvonimirovi ulici. Posebno zanimiva sta dva segmenta te izredno zapletene naloge. Prvi je Meditativni vrt, ki je zanimiv zaradi svojega obravnavanja dialoga med javnim - urbanim in osebnim - interiernim. Predstavlja medij med Plečnikovo kripto (na koti 2,95 m) in urbanostjo bloka, definiranega z zidnim plaščem Zvonimirove ulice. Del vrta v podaljšku Plečnikove kripte je rešen kot oranžerija, medtem ko je nivo ulice projektiran v zazenjenih, meandrastih, poševnih ravninah. Vse skupaj ustvarja prostorsko tvorbo, ki je hkrati zgradba in vrt. Drugi segment je veliko stekleno krilo, ki sprejema vse druge spremljevalne funkcije, kot so župnijski urad in samostanski prostori, pa tudi poslovno trgovske vsebine! S tem projektom je prikazan arhitekturni sistem v skrajnih mejah svoje rasti, kot ga definira koncept metropolitanske zgradbe." Kostrenčić, A., 2001: 87

Viri in literatura

- Barišić, Z., 2002: Zgrade za obrazovanje u opusu arhitekta Zvonimira Vrklijana (magistarski rad). Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Barišić, Z., 2002: Trg kralja Petra Krešimira IV. u Zagrebu, *Prostor*, 1(23): 77-91, Zagreb
- Bešlić, T., 2000: Modernistička projekcija - nove mogućnosti tradicije. *Vijenac*, 8 (165), 29.06.: 20-21, Zagreb
- Blaganje, D., 1983: Pristvo budućnosti - Princip Plečnikove kompozicije fasade. *Arhitektura-urbanizam*, 23 (90-91):43-48, Beograd
- Kostrenčić, A., 2001: Iluminatorji prostorskega kolaža. *AB-arhitektov bilten*, 31 (151-152): 84-87, Ljubljana
- Krečić, P., 2000: Nesuđen Wagnerov dak. *Nedjeljni vjesnik*, 61 (18883), 04. 06.: 31, Zagreb
- Krečić, P., 2000: U traženju novoga stila. *Nedjeljni vjesnik*, 61 (18883), 04. 06.: 32, Zagreb
- Marasović, T., Gvozdanović, V., Sekulić-Gvozdanović, S., Mohorovićić, A., 1978: Prilozi istraživanju starohrvatske arhitekture. JAZU i Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Split
- Murray, P., 1978: *Architettura del Rinascimento*. Electa Editrice. Milano
- Prelovšek, D., 1986: Arhitekt Jože Plečnik 1872-1957. Katalog: Razstava v Ljubljani, Nacionalni center za umetnost in kulturo Georges Pompidou Pariz, Socialistična republika Slovenija, Ljubljana
- Šegvić, N., 1954: Le Corbusierova poetizacija arhitekture. *Mogućnosti*, 4: 231-241, Split
- Šegvić, N., 1983-1984: Ivan Meštrović i arhitektura. *Arhitektura*, 36-37 (186-188): 2-9, Zagreb
- 1979: Franjevačka provincija presvetoga otkupitelja. Knjižnica zbornika "Kačić" 5: 63-65, Split
- 1983: Aldo v. Eyck projekten 1962-1976. Akademie van Baukunst, Groningen
- 1995: Svetište i samostan Majke Božje Lurdske u Zagrebu: Kronologija i valorizacija izgradnje. Natječajni program, Zagreb
- 2000: Jože Plečnik - Projekti i realizacije u Hrvatskoj 1909.-1956. (tekst: Maleković, V.), katalog izložbe održane u Muzeju za umjetnost i obrt 06. - 30. 06. 2000., Zagreb
- MBL - Arhiv crkve Majke Božje Lurdske, Vrbaničeva 35, Zagreb
- AARH - Znanstvenoistraživački projekt "Atlas arhitekture Republike Hrvatske - XX. i XXI. stoljeće", Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- DAZ - Državni arhiv u Zagrebu, Opatička 29, Zagreb

dr Andrej Uchytíl
mag Zrinka Barišić Marenić
dr Ariana Štulhofer
Arhitektonski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska
andrej.uchytíl@arhitekt.hr
zrinka.barisic@arhitekt.hr
ariana.stulhofer@arhitekt.hr